

ІСТОРИЧНИЙ ЖАНР — твори мистецтва, присвячені зображенню конкретних історичних явищ суспільного життя, а також діяльності історичних осіб. До І. ж. зараховують роботи, в яких митці реконструюють події минулого, прагнучи максимально точно відтворити пластичні деталі епохи — арх-ру, одяг, взуття, зброю, клейноди, ландшафти тощо. Твори І. ж. можуть бути представлені в різних видах і техніках образотвор. мистецтва (меншою мірою в орнаментах). І. ж. переплітається з **батальним жанром**, **сакральним мистецтвом**, **пейзажем**, **портретом**, **міфологічним і побутовим жанрами**. Найдавніші зразки І. ж. спостерігаються у творах мистецтва давніх цивілізацій, зокрема єгипетської. Багато сюжетів І. ж. — сцени полювання, війни, побуту, ритуал. жертвоприношень тварин тощо. У мистецтві крито-мікен. цивілізації та антич. Греції є розписи керам. посуду з найрізноманітнішими сюжетами І. ж. Військ. та побут. сцени наявні у творах скіф. мистецтва. На золотому гробі з кургану Солоха (мініатюрна скульптура) відтворено битву трьох воїнів, на сріб. обкладці горита з цього ж кургану (рельєф) — битву амазонок зі скіфами (1-а пол. 4 ст. до н. е.).

Твори І. ж. досить поширені у мистецтві Київ. Русі. Це переважно сцени з церк. історії — життя Ісуса Христа, Богородиці, апостолів, окремих святих (особливо св. Миколая). Так, у Кирилів. церкві (Київ) на стіні відтворено розлоге «Життя Кирила та Афанасія Александрійських» (фреска 12 ст.). Фрагменти композиції показують, як Кирило повчає у соборі, проповідує перед правителем, засуджує єретиків, пише заповіт; тут І. ж. переплетено з релігійним. У баштах Софій. собору в Києві зображено композиції світського змісту — полювання вершника на ведмеда, скomorохів, які виступають під гру музик (фрески 11 ст.). На шиферній плиті Михайлів. Золотоверхого собору у Києві відтворено сцену бою: два вершники в обладунках, один з яких вражає списом ворога, що лежить на землі (рельєф 11 ст.).

Зразками І. ж. є картини «Запорожці пишуть листа турецькому султанові» (1878-91) І. Рєпіна, «Похорон кошового» (1900) О. Мурашка, «Гість із Запоріжжя» (1901) Ф. Красицького, «В'їзд Б. Хмельницького до Києва» (1912) М. Івасюка. До І. ж. зараховують малюнки «Смерть Б. Хмельницького» (1837), «Козацький бенкет» (1838), офорт «Дари в Чигирині 1649 року» (1844) і знамените полотно «Катерина» (1842) Т. Шевченка. В остан. творі І. ж. перегукується з побутовим, оскільки картина фіксує реалії, знайомі художнику з дитинства, які за його життя фактично не змінилися.

І. ж. пов'язаний із пейзажним (фіксують зниклі або

видозмінені ландшафти та розташ. на них архіт. об'єкти): «Переправа через Дніпро у Києві» (1837) В. Штернберга, «Водяний млин» (1900-і рр.) П. Левченка. Портрет. жанр, перетинаючись з І. ж., доносить типажі діячів минулого, їхні костюми, деталі побуту. Це відображено на іконах «Розп'яття з портретом лубенського полковника Л. Свічки», «Воздвиження Чесного хреста» (обидві — кін. 17 ст.), «Св. великомучениці Варвара і Катерина» (серед. 18 ст.). Подібне спостерігаємо і на давніх парсунах невідомих художників козац. доби «Переяславський полковник С. Сулима», «Знатний військовий товариш Війська Запорозького В. Гамалія» (обидва — серед. 18 ст.). І. ж. є нар. картини на зразок «Козак Мамай», пластич. канон яких сформували у 18 ст., копіювали у 19 ст. і пізніше. На них зображено типові етнічні обличчя українців (декотрі з них узагальнені, деякі індивід.-портретні), степові та лісові ландшафти України, коней, одяг, зброю, посуд, клейноди (герби) доби козаччини, гайдамаччини. Події та діячі цього періоду постійно приваблювали укр. митців різного часу. Чудовий майстер І. ж. — А. Ждаха, який 1911-14 створив серію малюнків на теми укр. нар. пісень (зокрема козацьких) для пошт. листівок з текстами й нотами та ілюстрував низку книг на козац. тематику. Вольовий, незлам. характер козака передав у картині «Запорожець» (1932) А. Манастирський. Значне місце посідає козаччина у творчості М. Деревуса — цикл «Хмельниччина» (1945), «Переяславська рада» (1954), триптих «Дума про козака Голоту» (1960) та ін. Видат. укр. графік О. Данченко створив серії офортів «Визвольна війна українського народу проти польської шляхти 1648-1654 рр.» (1954) та «Народні герої України» (1962), проілюстрував кн. «Гомоніла Україна» П. Панча, зб. «Думи» (обидві — 1959), «Козацькому роду нема переводу, або ж Мамай і Чужа молодиця» О. Ільченка (1965; усі — Київ). Володимир та Олексій Чепелики створили скульптурну композицію «Пам'ятник українським козакам, які обороняли Відень» (2002). Драм. події 20 ст. відображено у багатьох творах мистецтва.

Знач. внесок у розвиток І. ж. зробив М. Бойчук та його учні, які використовували техніки монум. і станк. живопису, книжк. і станк. графіки, кераміки, ткацтва (фреск. розпис Луцьких казарм у Києві 1919). В І. ж. працювали художники-монументалісти 2-ї пол. 20 ст., зокрема І.-В. Задорожний, В. Гонтаров, М. Стороженко, В. Федько. Серед митців 20 ст. класиком І. ж. став М. Самокиш. Відомі його полотна «В'їзд Б. Хмельницького в Київ» (1929), «Бій М. Кривоноса з І. Вишневецьким» (1934), «Перехід Червоної армії через Сиваш» (1935), «М. Щорс у бою під Черніговом» (1938). Його учень М.

Степанов написав картину «Бій крейсера “Варяг” і канонерного човна “Кореєць” з японською ескадрою» (1952). Серед кращих творів І. ж. 20 ст. — «О. Довбуш» (1932) і «Переможці Врангеля» (1935) [Ф. Кричевського](#), «Чорноморці» (1947) [В. Пузиркова](#), «Б. Хмельницький залишає в заставу кримському ханові свого сина Тимоша» (1954) І.-В. Задорожного, «Рідна земля (На привалі)» (1957) [А. Константинопольського](#), «Перший комсомольський осередок на селі» (1958) [В. Чеканюка](#). Слід відзначити також творчість в І. ж. [В. Баринової-Кулеби](#), [М. Білика](#), [Л. Воєдила](#), [О. Бородея](#), [А. Гончара](#), [М. Горлового](#), [Ф. Гуменюка](#), [М. Данченка](#), [В. Забашти](#), [О. Івахненка](#), [В. Копайгоренка](#), [Н. Литовченко](#), [О. Мельника](#), [Г. Севрук](#), [Л. Семикіної](#), [О. Солов'я](#) та ін. Відродження І. ж. на поч. 21 ст. пов'язане з проектом-бієнале «Україна від Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників» (у 4-х виставках 2004–10 взяли

участь десятки митців з усіх регіонів України). Автор та куратор проекту — художник-монументаліст [О. Мельник](#), відп. секр. — [О. Соловей](#); їм сприяли засн. київ. і харків. шкіл укр. монум. мистецтва [М. Стороженко](#) та [В. Гонтаров](#). З ініціативи організаторів студент. молодь відвідала істор. місця України, що знайшло відображення в їхніх мист. творах.

Рекомендована література

1. Український живопис. Сто вибраних творів: Альбом. К., 1985;
2. Україна від Трипілля до сьогодення в образах сучасних художників: Каталог Третьої всеукраїнської виставки. К., 2008.

[С. М. Бушак](#)

Бібліографічний опис:

Історичний жанр / [С. М. Бушак](#) // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: [І. М. Дзюба](#), [А. І. Жуковський](#), [М. Г. Железняк](#) [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-12793>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).